

Силабус
навчальної дисципліни
Допоміжні засоби комунікації
2025-2026 навчальний рік

Освітня програма: Спеціальна освіта
Спеціальність: 016 Спеціальна освіта
Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка
Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Викладач (і)	Федоренко Світлана Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри прикладної психології та логопедії
Посилання на сайт	
Контактний тел.	068-118-64-64
E-mail викладача:	fedorenkosvit@gmail.com
Графік консультацій	Вівторок-четвер: 14.00-17.00

Обсяг курсу на поточний навчальний рік:
для денної форми навчання

Кількість кредитів/годин	Лекції	Практичні/семінарські/лабораторні заняття	Самостійна робота	звітність
5/150	18	18	114	залік

для заочної форми навчання

Кількість кредитів/годин	Лекції	Практичні/семінарські/лабораторні заняття	Самостійна робота	звітність
5/150	8	4	138	залік

Семестр: осінній

Мова навчання: українська

Ключові слова: особи з особливими освітніми потребами, допоміжні засоби комунікації, альтернативна та додаткова комунікація, спілкування, вербальні та невербальні засоби.

Мета та предмет курсу:

Метою викладання навчальної дисципліни «Допоміжні засоби комунікації» є засвоєння здобувачами вищої освіти певного обсягу теоретичних та практичних відомостей про допоміжні засоби спілкування, що використовуються в роботі з пацієнтом/клієнтом; розширення уявлень майбутніх фахівців про введення та використання альтернативних і додаткових засобів спілкування в житті пацієнта/клієнта з особливими освітніми потребами.

Предметом даної дисципліни є психолого-педагогічна допомога особам із порушеннями комунікативної функції засобами допоміжного спілкування.

Компетентності та програмні результати навчання:

ЗК-1. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК-6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК-8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

К-2. Здатність оцінювати фактори пацієнта/клієнта (функції і структури організму, особистісні цінності, переконання та духовність), фізичне, соціально-економічне та культурне середовище, які впливають на його заняттєву активність у сферах самообслуговування, дозвілля (гри) та продуктивної (навчальної) діяльності.

К-4. Здатність розвивати та/або відновлювати функції організму, які впливають на здоров'я та обмеження заняттєвої участі та/або збільшення заняттєвої участі пацієнта/клієнта шляхом адаптації заняттєвої активності.

К-5. Здатність створювати та адаптувати безпечне і доступне середовище життєдіяльності клієнта, змінювати фактори фізичного та соціального середовища з метою збільшення функціональної незалежності клієнта.

К-8. Здатність формувати та підтримувати терапевтичні стосунки з пацієнтом/клієнтом, використовувати методики підвищення мотивації, демонструвати навички культурночутливого та ефективного спілкування.

Та демонструвати такі **результати навчання:**

ПРН 3. Оцінювати, розвивати та відновлювати функції і структури організму, які впливають на заняттєву участь пацієнта/клієнта у сферах продуктивної діяльності, дозвілля та самообслуговування.

ПРН 4. Формулювати та документувати цілі і результати програми ерготерапії або складових індивідуальної програми реабілітації у співпраці з пацієнтом/клієнтом, пояснювати методи ерготерапевтичних втручань.

ПРН 6. Оцінювати, адаптувати та модифікувати вплив середовища життєдіяльності людини на її заняттєву активність.

ПРН 7. Формувати та підтримувати терапевтичні стосунки з пацієнтом/клієнтом та його родиною та іншими причетними сторонами.

ПРН 8. Ефективно співпрацювати з усіма членами мультидисциплінарної реабілітаційної команди та іншими фахівцями сфер охорони здоров'я, освіти та соціальної політики, залучених до надання послуг пацієнтам/клієнтам.

Зміст курсу

Змістовий модуль 1. Допоміжні засоби спілкування як альтернативна та додаткова комунікація в спеціальній та інклюзивній освіті

Тема 1. Загальна характеристика вербальних та невербальних засобів комунікації.

Характеристика вербальних засобів спілкування. Основні етапи процесу вербального спілкування. Характеристика невербальних засобів спілкування. Основні групи невербальних засобів спілкування. Загальна характеристика груп невербальних засобів спілкування. Структура вербальної та невербальної форм комунікації. Загальна характеристика природних засобів невербальної комунікації. Використання штучних форм невербальної комунікації. Спеціальні або альтернативні засоби невербальної комунікації. Значення невербальних засобів спілкування. Природні експресивні засоби комунікації. Штучні експресивні засоби комунікації.

Тема 2. Основні аспекти альтернативної та додаткової комунікації.

Поняття «альтернативна та додаткова комунікація». Основна характеристика альтернативної комунікації. Загальна характеристика додаткової комунікації. Цілі альтернативної комунікації. Групи користувачів альтернативною і додатковою комунікацією. Групи засобів альтернативної і додаткової комунікації. Принципи використання системи ААС. Основні правила при використанні ААС. Мета, засоби альтернативної комунікації. Вимоги до символів системи допоміжної комунікації.

Змістовий модуль 2. Природні та штучні допоміжні форми комунікації

Тема 3. Комунікація за допомогою погляду, міміки та жестів.

Вказівка як засіб альтернативної та додаткової комунікації. Спілкування за допомогою погляду й міміки. Значення фізіономіки. Використання жестів та пантоміми як додаткового засобу комунікації. Загальна характеристика жестів. Емоційні жести. Ритмічні жести. Вказівні жести. Образотворчі жести. Символічні жести. Переваги жестового спілкування. Вокалізація.

Тема 4. Штучні невербальні засоби комунікації

Комунікація за допомогою предметів. Комунікація за допомогою фотографій та зображень. Використання зображень як спеціального засобу спілкування. Використання технічних пристроїв для спілкування. Характеристика стаціонарних та портативних технічних систем комунікації. Переваги технічних засобів комунікації. Комп'ютер як альтернативний засіб комунікації. Характеристика технічних систем комунікації. Недоліки технічних засобів комунікації. Комунікативні чи лінгвістичні дошки. Комунікаційні картки-підказки. Книги розмов.

Змістовий модуль 3. Професійні та інші спеціальні засоби комунікації

Тема 5. Інтернет-ресурси для зручної комунікації.

«Сурдофон»: мобільний додаток для сурдоперекладу. Govori.org: комунікатор для пацієнтів/клієнтів із затримками мовлення. Connect by BeWarned: комунікатор для пацієнтів/клієнтів з порушеннями слуху. «Сезам»: інтернет-меседжер для дітей і дорослих з порушеннями мовлення і письма (аутизм, хвороба Дауна, тимчасова втрата мовлення тощо). Smart-технології. Значення інтернет-ресурсів.

Тема 6. Професійні засоби невербальної комунікації.

Характеристика професійних засобів комунікації. Професійні абетки як засоби комунікації. Сигналізація прапорами як невербальний засіб комунікації. Використання професійних засобів комунікації. Основи навчання оволодінням модифікаціями писемної мови. Азбука Морзе, як один із невербальних професійних засобів спілкування. Шрифт Брайля.

Змістовий модуль 4-5. Спеціальні невербальні форми комунікації

Тема 7-8 . Використання систем символів.

Загальна характеристика спеціальних засобів невербальної комунікації. Використання піктограм. Засоби спілкування пацієнтів/клієнтів, не здатних до звичайної усної або писемної мови. Мнемотехніка як засіб невербальної комунікації. Допоміжний засіб комунікації PECS. Блісс-Мова. Використання Леб-системи як засобу альтернативної комунікації.

Тема 9-10. Спеціальні засоби комунікації.

Глобальне читання. Метод навчання читанню по губах. Використання методу базальної стимуляції. МАКАТОН як засіб підтримуючої комунікації. Азбука Лорма. Фонетична система мовленнєвої комунікації К'юд Спич.

Змістовий модуль 6. Дактильне та жестове мовлення як комунікативні системи.

Тема 11. Основні аспекти дактильного мовлення.

Історія виникнення дактильного мовлення. Дактилологія як комунікативна система. Структура дактильного мовлення. Правила дактилювання й читання з руки, що дактилює. Функції дактилювання й дактильний знак. Способи дактильного відтворення алфавіту національних мов. Функціонування дактильного мовлення в комунікативній діяльності.

Тема 12. Жестове мовлення глухих як альтернативний засіб спілкування.

Жестове мовлення в системі спілкування глухих пацієнтів/клієнтів. Лінгвістична структура жестового мовлення. Альтернативні підходи до використання жестового мовлення. Морфологія жестового мовлення (основні способи вираження суб'єктивно-об'єктивних значень приналежності, часу, модальності й ін.). Синтаксис жестового мовлення. Функціональні особливості жестового мовлення. Білінгвізм глухих.

Змістовий модуль 7-8. Навчання допоміжній комунікації

Тема 13-14. Оцінка та початок навчання альтернативній та додатковій комунікації.

Методи оцінки невербальних навичок спілкування: тести, опитувальники, спостереження, експериментальне навчання. Огляд дня як базова інформація. Загальні навички: інтерес до навколишнього, ініціювання комунікативного контакту, самообслуговування, самореалізування. Рухові навички. Зір та слух. Мова та комунікація. Розуміння інформації: від чужих людей, від близького оточення, розуміння слів та ситуації, альтернативних форм спілкування. Результати обстеження. Спільне навчання. Проектування навчальної ситуації. Планування генералізації. Тривалість та місце занять. Структурування. Початок програми.

Тема 15-16. Освітня ситуація ААС.

Стратегії навчання: тотальна комунікація; експліцитне та імпліцитне навчання; розуміння та використання жестів і символів; навчання розумінню; навчання використанню символів; навчання вираженню та розумінню; мілье-навчання; структуроване; підготовче навчання; структуроване та неструктуроване навчання; техніки фасілітації. Вибір перших жестів та символів. Розвиток словника. Спілкування за допомогою декількох жестів чи символів. Навички розмови. Мовне середовище.

Методи навчання:

Словесні методи: лекції, бесіди та обговорення.

Наочні методи: лекція з використанням мультимедійної презентації, відео лекції, таблиці та анімації.

Практичні методи: ділові та рольові ігри, дослідження конкретних ситуацій (Case method), мозковий штурм.

Політика курсу (особливості проведення навчальних занять):

- Безпека. З урахуванням воєнного стану в країні, робимо акцент на дотриманні правил поведінки на час небезпеки (ракетні обстріли) та сигналу тривоги. Важливо, перейти в найближче укриття або застосувати «правило 2 стін», аби зберегти своє життя. Якщо під час заняття звучить повітряна тривога, робота припиняється і формат заняття переходить в асинхронний режим. За можливістю повідомити про свій стан. Після закінчення сигналу про небезпеку - повертаємось на заняття, у відповідності до розкладу.

- Відвідування занять. Присутність на всіх заняттях (лекції та практичні заняття), підсумковому модульному контролю є обов'язковим з метою поточного та підсумкового оцінювання навчальних досягнень здобувача вищої освіти (рівень теоретичних знань та практичних умінь і навичок з усіх тем навчальної дисципліни) за результатами аудиторних занять, самостійної та індивідуальної роботи (окрім випадків з поважної причини).

- Дедлайн та відпрацювання пропусків. Відпрацювання пропущених занять з поважної причини відбувається у будь-який час, зручний для викладача, у т. ч. згідно з графіком індивідуальних консультацій. Здобувачам, які пропустили заняття з вагомих причин, може бути надана можливість доопрацювати пропущений матеріал через додаткові консультації, домашні завдання або інші методи, визначені викладачем. Дедлайн встановлюється викладачем та повідомляється здобувачам вищої освіти заздалегідь до їх виконання. Студенти несуть відповідальність за своєчасне відправлення завдань та проєктів.

- Академічна доброчесність та етика навчання. Здобувачі вищої освіти повинні підтримувати високі стандарти академічної доброчесності. Це включає в себе заборону плагіату будь-якої форми, включаючи копіювання тексту, ідей або матеріалів інших авторів без належного посилання. Порухення академічної доброчесності може мати серйозні наслідки, включаючи зниження балів, відмову у прийнятті завданнях, чи навіть виключення з курсу або навчального закладу, в залежності від порушення важкості.

Здобувачам слід володіти повагою до інших членів навчального процесу. Недостойна поведінка, включаючи образи, дискримінацію та насильство, не припустимі!

- Активна взаємодія. Основною платформою для нашої співпраці є MOODLE <https://edu.bdpu.org/>. Для більш комфортної взаємодії в межах дисципліни створено Telegram-групу. В якій Ви можете активно брати участь в обговореннях та діалогах, робити запити, коментувати інформацію задля збагачення навчального процесу. Ділитися своїми враженнями та емоціями!

ПОЛІТИКА ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (ГШІ)

Застосування генеративного ШІ у цьому курсі регулюється Політикою використання ШІ в освітньому процесі БДПУ (Наказ № 39 від 18.09.2025, рішення Вченої ради від 11.09.2025).

Режим використання: дозволено з обмеженнями

У межах цього курсу дозволяється відповідальне використання ГШІ лише для:

- структурування плану написання робіт;
- лексичного покращення тексту;
- підбору джерел (за умови обов'язкової перевірки достовірності).

Заборонено використання ГШІ для:

- повного генерування текстів робіт або розділів;
- автоматичного створення аналітичних висновків.

Усі випадки використання ШІ мають бути відкрито задекларовані у письмових роботах згідно зі стандартом GAIDeT (<https://panbibliotekar.github.io/gaidet-declaration/index-uk.html>).

Обмеження в контрольованому середовищі

Під час виконання контрольованих оцінювань (іспити, тестування, захисти, практикуми), використання ГШІ заборонено.

Порушення цього правила може вважатися порушенням академічної доброчесності і тягне за собою відповідні наслідки згідно з Кодексом БДПУ.

Технічне й програмне забезпечення/обладнання, наочність:

Наявність технічного обладнання (комп'ютер, ноутбук, інтернет-з'єднання та інші пристрої), опорні конспекти лекцій (презентації); ілюстративні (відео) матеріали, робота на платформах та вебсервісах (Zoom, Moodle, ChatGPT, Learningapps, Canva, Jamboard, Miro).

Система оцінювання та вимоги:

Поточний контроль може проводитися у формі фіксованих виступів здобувачів при обговоренні теоретичних питань (з науковими повідомленнями, рефератами), письмового експрес-контролю, перевірки конспектів занять, розв'язання та моделювання професійно зорієнтованих ситуацій, підготовки творчих проєктів, а також у формі тестування. Нарахування рейтингових балів за формами поточного контролю здійснюється за такими *критеріями оцінювання* як: повнота та логічність знань, володіння понятійним апаратом, вміння аргументувати та робити власні висновки; враховується характер відповідей на поставлені питання (чіткість, лаконічність, логічність, послідовність тощо); глибина знань, їх зв'язок з практикою, інтегрування з суміжними дисциплінами; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач, вміння планувати діяльність відповідно до програмових вимог, добирати ефективні методи та прийоми відповідно до поставлених завдань, творчо підходити до розв'язання професійно зорієнтованих ситуацій.

№ п/п	Види робіт	Кількість балів
1	Рейтингове оцінювання курсу аудиторних занять та самостійної роботи:	
1.1	Підготовка фіксованого виступу	1-5 балів
1.2	Участь у обговоренні питань плану аудиторних занять	1-5 балів
1.3	Використання додаткових літературних джерел, анотації статей	1-5 балів
1.4	Підготовка реферату	1-5 балів
1.5	Підготовка наукового повідомлення	1-5 балів
1.6	Самостійне опрацювання окремих питань	1-5 балів

1.7	Тестування	1-5 балів
1.8	Перевірка зошита (конспектів)	1-5 балів
2	Форми модульного контролю:	
2.1	Глибоке розкриття всіх питань	5 балів
2.2	Повна, коротка відповідь	4 бали
2.3	Коротка відповідь з кількома помилками	3 бали
2.4	Неповна відповідь	2 бали
2.5	Неповна відповідь зі значною кількістю недоліків	1 бал
2.6	Незадовільна відповідь	0 балів
2.7	Модульна контрольна робота	40 балів
3	Штрафні бали:	
3.1	За відсутність на аудиторних заняттях	мінус 2 бали
3.2	Неготовність до аудиторних занять	мінус 3 бали

Форми і зміст поточного контролю з кожного змістового модуля визначаються в навчально-методичному забезпеченні.

Мінімальний прохідний бал допущення до заліку 35.

Семестровий контроль проводиться у формі заліку.

Максимальна кількість балів, що нараховується за залік - 100 балів.

Відповідність підсумкових рейтингових оцінок у балах оцінкам за шкалою ЄКТС

Сума балів за університетською шкалою	Оцінка ЄКТС
90-100	A
78-89	B
65-77	C
58-64	D
50-57	E
35-49	FX (з можливістю повторного складання)
1-34	F (з обов'язковим повторним вивченням ОК)

Узагальнені результати оцінювання:

90–100 балів «А» – здобувач вищої освіти виявляє особливі здібності, вміє самостійно здобувати знання, знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, використовувати набуті компетентності для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументувати відповіді, самостійно розкривати власні обдарування і нахили;

78–89 балів «В» – здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв’язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна;

65– 7 балів «С» – здобувач вищої освіти вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок;

58–64 бали «D» – здобувач вищої освіти відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих;

50–57 бали «Е» – здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні (обсяг набутих компетентностей здобувача відповідає мінімальним критеріям);

35–49 балів «FX» – здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу (до 20 %);

1–34 бали «F» – здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об’єктів і потребує повторного вивчення курсу навчальної дисципліни.

Список рекомендованих джерел (наскрізна нумерація)

Основні

1. Дитина з труднощами в навчанні в інклюзивному класі: навч.-метод. посіб. / уклад. Н. В. Базима, О. Б. Качуровська, Ю. В. Коломієць, І. В. Мартиненко; за ред. І. В. Мартиненко, М. К. Шеремет. Київ: ДІА, 2019. 148 с.

2. Логопедія : [підручник. друге видання, перероблене та доповнене] / За ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 672 с.

3. Мартиненко І.В. До проблеми використання альтернативної комунікації у роботі з особами з тяжкими порушеннями мовлення. *Науковий часопис імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Зб. наукових праць*. Матеріали Міжнародної наукової конференції «Тенденції розвитку корекційної освіти в Україні» Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. № 11.С. 120-123.

4. Марченко І.С. Діагностика комунікативних здібностей дітей із ТПМ. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Зб. наукових праць*. Київ : 2012. № 21. С. 172-176.

5. Марченко І.С. Напрямки формування передумов мовленнєвого розвитку дітьми першого року життя. *Науково-методичний журнал «Логопедія» // за ред. М.К. Шеремет*. Київ : ДІА, 2013, № 4, С. 60-66.

6. Марченко І.С. Формування комунікативних умінь у дітей із грубою затримкою мовленнєвого розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Зб. наукових праць.* Київ : 2014. № 27. С. 120-124.

7. Марченко І.С. Напрямки логопедичної роботи з дітьми раннього віку із затримкою мовленнєвого розвитку. *Науково-методичний журнал «Логопедія» // за ред. М.К. Шеремет.* Київ : ДІА, 2015, № 5, С. 46-52.

8. Марченко І.С. Педагогічні технології комунікативного розвитку дітей із тяжкими порушеннями мовлення : навчально-методичний посібник. Київ : ДІА, 2016. 148 с.

9. Чайка М.С., Усатенко Г.В., Кривоногова О.В. Альтернативна та додаткова комунікація. Допоміжні технології : можливості для розвитку та спілкування. Київ : ФОП Усатенко Г.В., 2021. 32 с.

10. Чайка М.С., Усатенко Г.В., Кривоногова О.В. Теорія та практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми проблемами : навчально-методичний посібник. Київ : ФОП Усатенко Г.В., 2021. 80 с.

Додаткові

1. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання: [навч.-метод. посіб.] / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 273 с.

2. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія : навчальний посібник; за ред. М.К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 293 с.

3. Мартиненко І.В. До проблеми порушень комунікації у дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19.* Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. № 16. С. 288-291.

4. Мартиненко І.В. Особливості міжособистісної комунікації у дітей із нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком. *Науковий часопис імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Зб. наукових праць.* Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. № 24. С. 321-325.

5. Мартиненко І.В. Роль емоцій у спілкуванні дітей в умовах мовленнєвого дизонтогенезу. *Науковий часопис імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Зб. наукових праць.* Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. № 28. С. 312-317.

6. Мартиненко І.В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення : монографія. Київ : ДІА, 2016. 308 с.

7. Марченко І.С., Швалюк А.Ю. Особливості мовленнєвої активності дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Науково-методичний журнал «Логопедія» // за ред. М.К. Шеремет.* Київ : ДІА, 2015, № 6, С. 51-58.

8. Марченко І.С., Засулько І.О. Науково-теоретичні основи проблеми комунікативного розвитку дітей із алалією. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Зб. наукових праць. Київ : 2017. № 33. С. 36-42.

9. Марченко І.С. Особливості комунікативної поведінки дітей старшого дошкільного віку з дизартрією при ДЦП. Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського НУ. Серія. Соціально-педагогічна. Випуск 19. 2012. С. 383-391.

10. Марченко І.С., Тюленєва О. Г. Організація проведення педагогічних заходів із розвитку комунікативної поведінки дітей із дизартрією при ДЦП. Логопедія. 2012. № 2. С. 48-53.

11. Марченко І.С. Діагностика комунікативного розвитку дітей середнього дошкільного віку із алалією. Корекційно-реабілітаційна діяльність : стратегії розвитку у національному та світовому вимірі : матеріали VI Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (25 листопада, 2020 року, м. Суми). Суми : Вид-во Сум ДПУ імені А.С.Макаренка, 2020. С. 106-110.

12. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху та інтелекту / За заг. Ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. К.: ТОВ «Поліпром», 2007. 171 с.

13. Федоренко С.В. Тифлодидактика : навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 144 с.

14. Швалюк Т.М. Формування навичок побудови простого поширеного речення у дітей старшого дошкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення. Хрестоматія з логопедії. Навчальний посібник / За загальною редакцією д. пед. наук, професора М. К. Шеремет; авт. кол.: Н. В. Базима, Т. В. Бредун, В. І. Галущенко [та ін.]. Київ : Видавництво «Книга-плюс», 2019. С. 245-255.

15. Nataliia Bazyma, Lesia Zalanovska, Iryna Brushnevskaya, Alina Ivanenko, Dina Shuzhenk, Tetiana Shvaliuk The Problem of Mental Development in Children with Autistic Disorders. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience». Volume 12 Issue 4 (2021), pages: 297-313.

Інтернет-ресурси

1. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 16.10.2020 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

2. Про вищу освіту: Закон України від 25.09.2020 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

3. <http://edu.bdpu.org> – Бібліотека БДПУ

4. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN_PROF&P21DBN=URN&S21CNR=20&Z21ID= – Національна бібліотека імені В. І. Вернадського.

5. www.gntb.gov.ua – Державна науково-технічна бібліотека України

6. <https://dnpb.gov.ua/ua/> – Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського

